

מבשר ציון

עלון בני קהלא קדישא בירושלים ובוגרי ביהמ"ד "אדרת אליהו"
לקבלה בדוא"ל: a6262670@gmail.com <מס' 62 פרשת כי-תצא תש"פ>

מאמר מספד על סילוקו של הגאון הגדול

רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל

מחתנו הגאון רבי אריה שפירא שליט"א

ונתבונן, כי כללו כאן חכמים את כל חלקי מידת הענווה, וכמו שנתבאר במסילת ישרים (פרק כב), כי החלק הראשון במידת הענווה הוא במחשבה, והשני הוא במעשה. ונכתוב את עיקרי הדברים.

הענווה במחשבה - היא ההבנה העמוקה שאין ראוי לאדם התהילה והכבוד. שהרי אין אדם שאין בן חסרונות וחולשות המאפילות ומחשיכות על מעלותיו. וגם המעשים הטובים אשר עשה הלא לא נעשו בשלימות הנדרשת. והמעלות שיש בו, הלא הרי זה מה שבחוק טבעו לעשות, כטבע כל נברא אשר פועל כפי חוק טבעו, ואילו למי שעכשיו אינו חכם כמוהו, היה מקבל את כוח שכלו כמוהו, היה מתחכם כמו שנתחכם הוא. ונמצא שאין כאן סיבה להתנשא ולהתגאות.

וואין להקשות ולשאול, והלא הרבה חכמה ודעת קנה האדם בעמלו, ולמה שלא יהיה ראוי לתהלה על זה. אולם נתבונן, כי אין התהלה והכבוד על העמל, אלא על ההשגה, ואת ההשגה הלא אכן נקבע לפי הכלים אשר קיבל בטבעו. שהרי לא יבקש אדם תהלה על עמלו, אם לבסוף העלה חרס בידו. וכן דרך בני אדם לבקש תהלה על מה שהשיגו, על אף

אין צריך לומר שאיני ראוי להספיד אדם כה גדול, אשר היה שייך למושגי גדלות בתורה שהיו בדורות הקודמים, בידיעת כל חלקיה של תורה, עם כוח הוראה וחדוש עצום בכל מקצועותיה, בשילוב שבין ידיעת שורשי ההלכות עם עומק הבנת סברתם.

בחלק זה איני יכול לספוד אפילו אחר ההתנצלות. אולם כיון שזיכני ה' לקיים מצות ובו תדבק - להדבק ולהתחבר לחכמים ולהתמיד בישיבתם, וכתב הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע ו), שתכלית המצוה: "כדי שיגיע לנו להדמות במעשיהם, ולהאמין האמתיות מדבריהם", אולי אוכל לכתוב מעט ממה שזיכיתי לראות, על הכלי הנקי הטהור אשר נעשה משכן לגודל קדושת תורתו.

א

אמרו בסנהדרין פח ע"ב: "שלחו מתם, איזהו בן העולם הבא, ענוותן ושפל ברוך, שייף עייל שייף ונפיק, וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. יהבו ביה רבנן עינייהון ברב עולא בר אבא".

ויש להבין למה מעלות אלו דוקא הם המקנות את העולם הבא, והלא כל המצוות והמעשים הטובים אמצעים הן להשיג את השלמות.

טנא מלא ברכות

לידידנו היקרים והנעלים

הרב זלמן הייזלר שליט"א
לרגל הולדת הבן

הרב אלנתן הכהן קוק שליט"א
לרגל הכנס בנו לעול מצוות

הרב אברהם גוטפרב שליט"א
לרגל נשואי בתו תחי' עב"ג
החתן שמואל אהרון שטרן נ"י
החתונה תקיים ביום א' י' אלול
באולמי פארהנד רשב"י 7 בית שמש

החתן יונתן לסרי נ"י
לרגל נישואיו עב"ג תחי' למשפ' פרץ

הרב שמואל וייס שליט"א
לרגל סיום כתיבת ספר תורה
יה"ר שלא תמוש התורה מפיו
ומפי זרעו וזרעו עד עולם

שלא עמלו בו, וכמו העשיר המתגאה בעושרו, על אף שמעולם לא היה עשיר אשר קנה את עושרו בעמלו].

אלא אם קיבל האדם חכמה רבה, הרי הוא מחויב ללמדה למי שצריך אליה, וכמאמר ריב"ז (אבות פ"ב): "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת". הא למה זה דומה למשרתי הבית, שכל אחד ממונה על דבר מה, וראוי לו לעמוד במשמרתו לפי פקודתו, להשלים מלאכת הבית וצרכיה, ואין בכאן מקום לגאווה לפי האמת.

וכל מעלה שהוא משיג, אינו אלא חסד אל עליו, שרוצה לחון אותו עם היותו מצד טבעו וחומריותו שפל ונבזה עד מאד, על כן אין לו אלא להודות למי שחננו וליכנע תמיד יותר. הא למה זה דומה לעני ואביון שמקבל מתנה בחסד שאי אפשר לו שלא יבוש, כי כל מה

שירבה החסד שיקבל, כך ירבה הבושת שיבוש כן. הדבר הזה בכל אדם שעניו פקוחות לראות את עצמו בהיותו משיג מעלות טובות מאת השם יתברך, וכעניין שאמר דוד המלך (תהלים קטז): "מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי".

ונמצא, כי עיקר ההתבוננות בענוות המחשבה - שאין האדם כאן בעולם אלא שליח, להיות שותף ברצונו ית', ולשם כך נמסר תפקיד מיוחד לכל אדם, וכמו שכתב בדרך ה' (ח"ב פ"ג אות א), שהנה חילקה החכמה העליונה את מיני הניסיון בין אישי מין האנושי, כמו שגזרה בעומק עצתה היותו ראוי ונכון. ונמצא לכל איש ואיש מבני האדם חלק מיוחד בניסיון, והוא פקודתו ומשאו בעולם הזה, וצריך לעמוד בו כפי מה שהוא. והנה זה כעבדי המלך שכולם עומדים למשמעתו, ובין כולם צריך שתשתלם עבודת מלכותו, והנה הוא מפלג לכל אחד מהם חלק מה, עד שבין כולם ישתלמו כל החלקים המצטרפים לו. והנה כל אחד מוטל עליו השלמת החלק ההוא אשר נמסר לו, וכפי פעולתו בפקודתו כן יגמלוהו המלך. אך מידת החילוק הזה ודרכיו, נשגבים מאד מהשגתינו, ואי אפשר לנו לעמוד עליהם, עיי"ש.

והנה לשם אותו התפקיד המיוחד, הרי מקבל האדם את כוחותיו המיוחדים למילוי אותו התפקיד, ואיך יתכן שיהיה האדם מבקש תהילה וכבוד על הכלים אשר קיבל למילוי תפקידו, שהרי זה כלל אינו משלו, אלא משל המשלח. וכל שכן שאין ראוי לו להינשא על אחרים שאין בהם את אותם המעלות, שהרי אילו היו אחרים מקבלים את אותם הכלים, הרי שהיו הם שלמים ממנו.

ובתנא דבי אליהו רבה (פרק יח): "ולא יאמר אדם בלבו הואיל ואין בי עבירה ואין בי עון וחטא, אתגאה על הבריות ואתגדל עליהם ביותר, אלא כך יאמר לא אעשה כן, כדי שיתמלאו ימי, וידע האדם שרוח נמוכה ורוח שפלה נוח לפני הקב"ה יותר מכל הזבחים שבתורה כו', וכן אמר יעקב אבינו ליוסף, בני, אל תאמר הואיל ואני מלך ואין בי עבירה ועון וחטא אתגאה על הבריות ואתגדל עליהם ביותר, אלא אמר לו בני אל תעשה כן כדי שיתמלאו ימיך, ולא נתן הקדוש ב"ה לאדם חכמה ובינה ודעה והשכל אלא לקדש שמו הגדול שנאמר (בראשית מט) וימררוהו ורובו וגו' ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל וגו'". כלומר, שלכן היה יוסף עומד בסבלו, כי הבין שכל כוחותיו הם בעבור קידוש שמו ית'.

ועל כך מפרש הרמח"ל את מאמר רבי יוחנן בן זכאי: "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת". פירוש, שהרי זהו תפקידך המיוחד.

ב

והנה מזה נולדים ארבעה חלקים בענוות המעשה. הראשון הוא - ההתנהג בשפלות בדבורו, בהליכתו, בשבתו ובכל תנועותיו. כי אחר שהבין את מקומו האמיתי ותפקידו, הרי יכנע בכל הליכותיו כפי ערך השליחות.

החלק השני הוא - סבילת העלבונות, וכמו שאמרו בר"ה יז ע"ב: "למי נושא עון למי שעובר על פשע". ובשבת פח ע"א: "הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים, עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

והנה היכולת לסבול עלבון נובע משתי סיבות. הראשונה, כאשר דעתו שפלה מסיבת הרגשת חסרונותיו. והשנייה, כאשר הוא יודע את גודל תפקידו, וכמו שאמרו בסוטה מ ע"א, על רבי אבהו שאמר: "מריש הוה אמינא ענותנא אנא, כיון דחזינא לר' אבא דעכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד, אמינא לאו ענותנא אנא". הרי שכל יסוד הענווה על עניין מה שהאדם הוא שליח הקב"ה על הציבור, ואין לו להקפיד אם תועלת הציבור תתגדל שלא על ידו, וכמו חייל הלוחם בצד חברו, לא יקפיד אם חברו הצליח להכניע את האויב.

והנה אמרו עוד בהמשך הגמ' שם: "ומאי ענוותנותיה דרבי אבהו, דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתהו דרבי אבהו, הא דידן לא צריך ליה לדידך, והאי דגחין וזקיף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה. אזלא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו, אמר לה, ומאי נפקא לך מינה, מיני ומיניה יתקלס עילאה". הרי שגם כאן היסוד הוא השליחות, אלא שהיה רבי אבהו רואה ברבי אבא עניו יותר ממנו, שלא היה מקפיד אפילו כאשר כאשר היה אומר התורגמן טעם אחר.

ועוד מצאנו בנדרים סו ע"ב בבבא בן בוטא שהיה סובל עלבונותיו, שהיתה האשה שוברת על ראשו נרות על פי ציווי בעלה. ולא שלא הרגיש בעלבונו, שהרי שאלה מה הדין דעבדת, אלא שהבין שגם זה חלק משליחותו להיות סובל את עול הציבור.

וכן על דרך זה במעשה דהלל, שהיה סובל את טרדת השואל שאלות חסרות

טעם בערב שבת, כי היה סבור שזה גם מתפקידו כנשיא ישראל.

החלק השלישי הוא - שנאת הרבנות והגדולה ובריחה מן הכבוד, כי אחר שידע את משאו ופקודתו להיות שליח על עניינו המיוחד, איך יתכן שיהיה מועל בתפקידו ונוטלו להנאת עצמו. ובמסילת ישרים הביא מהפסיקתא: "רבי מנחם בשם רבי תנחום, כל המקבל עליו שררה כדי ליהנות ממנה אינו אלא כנואף הזה, שהוא נהנה מגופה של אשה".

החלק הרביעי הוא - חילוק הכבוד לכל אדם. כי גם זה הוא פועל היוצא מידיעת האמת, שהרי כולם עומדים למשמעתו ית' בכל מיני תפקידים שהתכלית צריכה להם, ואיך יוכל לזלזל בנברא הממלא את שליחותו, וכל שכן לבן ישראל אשר חסרונו ומעלתו יעכבו את השגת השלמות כולה.

ג

ומעתה נתבונן כי את כל זה רמזו חכמים במאמר הגמ' בסנהדרין: "איזהו בן העולם הבא, ענוותן ושפל ברך, שייף עייל שייף ונפיק, וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה".

והנה 'ענוותן ושפל ברך' הן שתי הבחנות, וכמו שמצאנו בתדבא"ר (פרק יח וכה) שמונה אותם כשתיים. והנה 'ענוותן' הוא ההתנהג בשפלות.

ו'שפל ברך' הוא הסובל את העלבונות, כי דעתו שפלה עליו [והברך הוא המעמיד את האדם, וכמו (ישעיה מה, כג) "כי לי תכרע כל ברך"], וכמו שנאמר במשה (במדבר יב): "והאיש משה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה". ואמרו באבות דרבי נתן (פרק ט, ב), שלכן לא

הקפיד כי היתה נפשו נמוכה מכל האדם ואפילו ממוכי שחין.

'שייף עייל שייף נפיק' הוא הבורח מהגדולה והכבוד, שלכן הוא מתהלך בצידי הדרכים שלא יכירוהו.

ושורש הכל הוא במה שעל אף ש'גריס באורייתא תדירא לא מחזיק טיבותא לנפשיה', שהוא ממש כלשון ריב"ז: "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת".

והטעם שמעלות אלו הן המקנות את העולם הבא, כי הם המוכיחות כי האדם נאמן ונקשר ברצון המלך, וחלילה אם בונה האדם במה לעצמו, הרי הוא משתמש בכתרו של מלך וחולף מן העולם הזה ומן העולם הבא. וכמו שנאמר (ישעיה ב, יז-כב): "ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, כו', חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא". ואמרו בברכות יד ע"א אל תקרי במה אלא במה. והנה כאשר תתגלה האמת לעתיד לבא זהו מצב טבעי, אולם בעולם הזה רק גודל הידיעה בערך התורה וגודל השליחות הוא אשר מעמיד את האדם השלם לפני מי שנשגב לבדו.

ועל זה אמרו בב"מ פה ע"ב: "כל מי שמקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה, נעשה גדול לעולם הבא". והביאור, כי עד כמה שנעשה טפל לרצונו ית', הרי נקשר בעצם שלמותו. וכמו שאמר דוד (ש"ב ו, כב): "ונקלותי עוד בזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמהם אכבדה". כלומר, עד כמה שזכיתי להשפיל את עצמי על כבוד ה', הרי נעשיתי יותר דבק בערך הכבוד האמיתי.

ובגמ' ב"ב י ע"ב: "וא"ר אבהו, שאלו את שלמה איזהו בן העולם הבא, אמר להם כל שכנגד זקניו כבוד. כי הא דיוסף בריה דר' יהושע חלש אינגיד, א"ל אבוה מאי חזית, א"ל עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה. א"ל עולם ברור ראיתי. ואנן היכי חזיתין, א"ל כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם".

והביאור, כי הנה נאמר בישעיה שם (כדף כג): "וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד". כלומר שבשעה שיתברר כי נשגב שמו לבדו, יהיו בושים כל ההולכים אחר השקר. אולם כבודו יתגלה על זקניו, כי הם היו אלו שמקטינים את עצמם על כבודו בעולם הזה. ועל זה אמרו, כי מי אשר כבר בעולם הזה עומד מצד כבודו ית', ואינו מתכבד בעניינו העצמי, הוא אשר הוא בן העולם הבא, ועל דרך שאמרו בגמ' סנהדרין הנ"ל.

ועוד טעם נוסף שמידת הענווה היא הקובעת את דרגת האדם לעולם הבא, כי היא הכלי לכל השלמויות כולן, וכמו שאמרו בתענית ז ע"א: "אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ואמר רבי אושעיא, למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב, דכתיב הוי כל צמא לכו למים, וכתוב לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב, לומר לך, מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. כדאמרה ליה

ברתיה דקיסר לרבי יהושע בן חנניה, אי חכמה מפוארה בכלי מכוער. אמר לה, אביך רמי חמרא במני דפחרא. אמרה ליה, אלא במאי נירמי. אמר לה אתון דחשביתו רמו במאני דהבא וכספא. אזלה ואמרה ליה לאבוה, רמייא לחמרא במני דהבא וכספא ותקיף. אתו ואמרו ליה, אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי, אמרה ליה רבי יהושע בן חנניה. קריהו, אמר ליה אמאי אמרת לה הכי, אמר ליה, כי היכי דאמרה לי אמרי לה. והא איכא שפירי דגמיריא, אי הוו סנו טפי הוו גמירי."

ד

והנה רואים בגמ' בסנהדרין שנתנו חכמים עיניהם ברב עולא בר אבא, הרי שאפילו בין החכמים יש אשר נשתבחו יותר בעניין מידת הענווה.

וכמדומני שאין לנו בדור הזה מי שהיה משפיל עצמו על דברי תורה יותר מכבוד מו"ח זללה"ה, שהיה הולך אחרי כל מי שמבקש תורה. ולדוגמא אחת מני רבות, עשרים שנה עד חצי שנה קודם פטירתו, היה טורח מלבד כל ריבוי שיעוריו, לבוא בכל שבוע לבית כנסת של יהודים פשוטים, שביקשוהו לבוא וללמד אצלם. ואיני יודע אם הבינו משהו מדבריו, אבל היו שמחים שבא אצלם תלמיד חכם לכבדו, ולא היה נמנע ללכת שנים רבות בקביעות, כי היה שליח נאמן לקונו למלא את שליחותו ללמד תורה לישראל.

[וטעו רבים לחשוב כי בכל המקומות שלימד היה דעתו כדעתם, והאמת שהיה מלמד מצד החיוב ללמד, והיה כארון ה' אשר לא נקשר אל מקומו, אלא היה הוא המכבד את המקום ולא המקום מכבדו, וכמו שאמרו בתענית כא ע"ב].

ואמרו באבות דרבי נתן שם: "והאיש משה עניו מאד. יכול שהיה עניו ולא נאה ומשובח, תלמוד לומר ויפרוש משה את האהל על המשכן, מה משכן י' אמות, אף משה י' אמות קומתו". כלומר, שהיה שלם בכל שלמות, ומכל מקום היה עניו. וכך אני אומר על מו"ח זללה"ה, שהיה נאה ומשובח במקרא במשנה בשני התלמודים, עם כל הראשונים והאחרונים, הלכות ואגדות. ועם כל זה היה עניו מכל האדם.

ה

ונסיים בדברי הפסיקתא דרב כהנא (פיסקא יח, ה) ובנוסח דומה בפסיקתא רבתי (פל"ג, ג): "ושמתי כדכוד (ישעיה נד, יב) כו' ר' יהושע בן לוי אמר אבני כדכודיה. ר' יהושע קם עם אליהו זכור לטוב, אמר ליה לית מרי מחמי ליה אילין כדכודיה, אמר ליה אין. הראן לו על ידי נס. מעשה בספינה אחת שהיתה מפרשת בים הגדול, והיתה כולה גוים, והיה בה תינוק אחד יהודי, ובא עליה סער גדול בים. אתגלי אליהו על ההוא מינוקא, ואמר ליה אזיל בשליחותיה לגבי ר' יהושע בן לוי, ומחמי ליה אילין אבני כדכודיה, ואנא משויב להדה אלפא בזכותך. אמר ליה ר' יהושע בן לוי גדול הדור הוא, ולית הוא מהימן יתי. אמר ליה אין ענוון הוא מהימן יתך הוא, וכי תחמי יתהון לא תחמי יתהון ליה קדם בר נש, אלא דבריה למערתה דרחיקה מן לוד תלתא מילין ותחמי יתהון ליה תמן. מיד נעשה נס ויצא משם בשלום. אזל ההוא מיינוקא לגבי ר' יהושע ואשכחיה דיתיב במתיבתא רבה דלוד. אמר ליה מרי מילה דצינעא אית לי מימר לך. קם ליה ר' יהושע בן לוי. אתון חמוץ ענוותנותיה דר'

יהושע בן לוי, דאזל בתריה מהלך תלתא מילין ולא אמר ליה מה את בעי מני. וכיון דמטון למערתה, אמר ליה מרי, אילין אינון אבני כדכודיה, וכיד חמי יתהון הבהיקה מאורן והשליכן לארץ ונגזו". ובפסיקתא רבתי: "מיד הבהיקה כל לוד מאורם".

והנה לכאורה יקשה למה היה צריך אליהו לבקש בקשה כה משונה, לקרוא לריב"ל ללכת שלושה מילין, ולמה לא הראהו מיד את האבני כדכוד. אולם נתבונן שאמר אליהו לנער: "אמר ליה אין ענוון הוא מהימן יתך הוא, וכי תחמי יתהון לא תחמי יתהון ליה קדם בר נש, אלא דבריה למערתה דרחיקה מן לוד תלתא מילין ותחמי יתהון ליה תמן". כלומר, שהיה מבקש להעמיד את ריב"ל בנסיון ענוותנותו, האם ילך אחר נער צעיר שלושה מילין.

והנה אזיל ריב"ל לטעמיה בע"ז כא ע"ב כי ענווה גדולה מכולם, ואליהו היה רגיל אצלו בכל יום וכמו שאמרו במכות יא ע"א, ואמרו בסוף סוטה כי השגת המעלה העליונה על ידי אליהו. ומכל מקום כאשר היה מבקש להשיג השגה גבוהה יותר, שזהו עניין 'אבני כדכוד' - כ"ד לפנים מכ"ד, להשיג את התורה בפנימיותה, וכמו שכתב רמח"ל בהקדמת תיקונים חדשים, אז היה צריך לעמוד בנסיון דרגתו בענווה.

יזכנו ה' ללמוד מעט מדרכיו אלו, להדבק בדרכיו ית' ובמידותיו, שבכל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא את ענוותנותו, ובזה ניעשה כלי טהור יותר שיתקיימו בנו דברי התורה הקדושה.